

MİZZÎ, Muhammed b. Ahmed

BİBLİYOGRAFYA :

Safedî, *el-Vâfi*, II, 170-171; a.mlf., *Nektü'l-himyân*, Kahire, ts., s. 244; Ibn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, III, 325-326; *Keşfû'z-żunûn*, I, 323, 860; Suter, *Die Mathematiker*, s. 165; Brockelmann, *GAL*, II, 155-156; *Suppl.*, II, 156; *Hediyyetü'l-ārifin*, II, 157; Sarton, *Introduction*, III/1, s. 696-697; D. A. King, *A Survey of the Scientific Manuscripts in the Egyptian National Library*, Winona Lake 1986, s. 63-64; I. Fernini, *A Bibliography of Scholars in Medieval Islam*, Abu Dhabi 1998, s. 178-179, 301-303; B. A. Rosenfeld – Ekmeluddin İhsanoğlu, *Mathematicians, Astronomers and Other Scholars of Islamic Civilization*, İstanbul 2003, s. 246-247; G. Fehérvári, "An Eight / Fourteenth-Century Quadrant of the Astrolabist Al-Mizzî", *BSOAS*, XXXVI (1973), s. 115-117.

YAVUZ UNAT

MİZZÎ, Yûsuf b. Abdurrahman

(يوسف بن عبد الرحمن المزني)

Ebû'l-Haccâc Cemâltüddîn Yûsuf b. Abdirrahmân b. Yûsuf el-Mizzî (ö. 742/1341)

Hadis hâfizi.

L

10 Rebîülâhir 654'te (7 Mayıs 1256) Halep civarında doğdu. Benî Kelb'in Kudâa koluna mensup olduğu için Kelbî ve Kudâa nisbeleriyle de anılır. Küçük yaşıta muhtemelen ailesiyle birlikte Dımaşk'a giderek Mizze köyüne yerleştii ve orada yetişti. Henüz çokukken Kur'ân-ı Kerîm'i öğrendi ve bir süre Şâfiî fıkhi okuduktan sonra 675'te (1276-77) hadis tâhsiline başladı. Ebû'l-Abbas Ahmed b. Selâme b. İbrâhim ed-Dımaşki'den *Hilyetü'l-evliyâ*' başta olmak üzere birçok eseri okudu. Hadis öğrenimini ilerletmek için Kudüs, Humus, Hama, Ba'lebek, Mekke, Medine, Kahire, İskenderiye ve Bilbîs gibi merkezlere giderek Nevevî, İbnü's-Sâbûnî, İbn Hallîkân, Zevâvî, Ebû'l-Ferec İbn Kudâme, Muhammed b. Ahmed el-Kastallânî, İbn Hamdân, İbnü'l-Münecâ, Mahmûd b. Ebû Bekir el-Kelâbâzî, Ali b. Muhammed el-Yûnnînî, İbn Daikûl'îd ve Abdülmü'min b. Halef ed-Dimyâtî gibi âlimlerden faydalandı. Onlardan *Kütüb-i Sitte*'yi, İmam Mâlik'in *el-Muvaṭṭa'*, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*, Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-kebîr*, Hatîb el-Bağdâdî'nin *Târîħu Bağdâd*, Beyhâkî'nin *es-Sünenü'l-Kübrâ* ve *Delâ'ilü'n-nübüvvve* gibi eserlerini ve pek çok hadis cüzünü okudu. Ayrıca Arap dilinde kendini yetiştirdi. Hadisleri anlama, illetlerini, az kullanılan kelime melerini bilme, sağlam ve uydurma olanlarını birbirinden ayırma, özellikle râvilerini tanıma hususunda maharet kazandı.

hadis ilimlerinde devrinin en önemli ismi oldu. Dönemin üç önemli şâhsiyeti olan Takîyyüddin İbn Teymiyye, Birzâlî ve Ze-hebî ile yakın temasta bulunup kendilerinden faydalandı, onlar da Mizzi'nin hadis bilgisinden istifade ettiler. Gençlik yıllarında Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin vahdet-i vücûd görüşünü savunan Afîfuddîn et-Tilimsânî'nin tesirinde kaldı, daha sonra yanıldığıını anlayarak bu görüşleri terkettiği belirtilmektedir. İbn Teymiyye, *el-'Akîdetü'l-Vâsiṭîyye* adlı eserindeki fikirleri dolayısıyla Şâfiî fâkihi ve kâdîlkudât İbnü'z-Zemlekânî gibi âlimlerle yaptığı şiddetli tartışmalar dolayısıyla Es-'arîler tarafından suçlanıp Şam nâibi tarafından sorguya çekilince Mizzi de arkadaşını savunmak maksadıyla Dımaşk Câmi-i Kebîri'nde Buhârî'nin *Halķu ef'âlî'l-ībâd*'ından Cehmiyye aleyhindeki bahisleri okuttu. Camide bulunan bazı Şâfiî fâkihlerinin, bu tutumuya Mizzi'nin kendilerini hedef aldığı ileri sürerek onu Şâfiî kadısı Necmeddin İbn Sasrâ'ya şikayet etmeleri yüzünden Mizzi de bir Şâfiî olduğu halde hapse atıldı (705/1305-1306). Durumu öğrenen İbn Teymiyye kâdiyla tartışıp onun hâpişen çıkışmasını sağladıysa da İbn Sasra'nın ısrarı üzerine tekrar hapse kondu; kısa bir süre sonra da serbest bırakıldı. Mizzi'ye Hatîb el-Bağdâdî'nin *Târîħu Bağdâd*'ını okuttuğu için de eziyet edilmiştir (Mizzi, neşredenin grişi, I, 21).

Mizzi, 718'de (1318) Dımaşk'ın en büyük dârülhadisi olan Eşrefîye'nin başına getirildi ve ölümüne kadar bu görevini sürdürdü. Kendisinden sonra yerine geçen talebesi Takîyyüddin es-Sübki, Eşrefîye Dârülhadisi'ne Mizzi'den daha âlim bir kimseyi girmemiğini söyler. Bu sırada Himsiyye Dârülhadisi'ndeki hâsilat vazifesini talebesi hadis hâfizi Alâî'ye devreden Mizzi bir diğer talebesi ve arkadaşı Birzâlî'nın vefatı üzerine Nûriyye Dârülhadisi'nde ders vermeye başladı (739/1338-39), bu görevi de ölümüne kadar devam etti. Elli yıldan fazla bir süre hadis rivayet etti, kendi eserlerinden ve âlî rivayetlerinden başka *Şâhiħ-i Buhârî*, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned'i*, Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-kebîr'i*, Beyhâkî'nin *Delâ'ilü'n-nübüvvve*'si gibi eserleri birçok defa okuttu. Bir müddet hadis imlâ meclislerinde talebelerine hadis yazdırdı. İbn Seyyidunnâs, Şemseddin İbn Abdülhâdî, İbn Kayyim el-Cevziyye, Takîyyüddin es-Sübki, Ebû'l-Mehâsin el-Hüseyînî, Moğultay b. Kılıç, Şemseddin İbn Müflîh, Tâceddin es-Sübki, Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, İbn

Râfi', İbn Abdülber es-Sübki, İbn Câbir, İbn Berdis, Burhâneddin İbn Cemâa gibi şâhsiyetlere hocalık etti. İbnü'l-Mülakkîn ve Ömer b. Reslân el-Bulkinî de ondan icâzet aldılar.

12 Safer 742'de (28 Temmuz 1341) Dımaşk'ta vebaya yakalanan Mizzi birkaç gün içinde vefat etti. Cenaze namazını Takîyyüddin es-Sübki kııldıktan sonra Mekâbirü's-Sûfiyye'de İbn Teymiyye'nin kabrinin yakınına batı tarafına defnedildi. Güzel ahlaklı, zâhidâne yaşıntısı ve mütevazı kişiliğiyle tanınan Mizzi'nin Selef yolunu önemsemiş belirtilmiş, aile fertlerinin eğitimine özen gösterdiginden söz edilmiştir. Kur'an hâfizi olan hanımının da pek çok kadına Kur'an okuttuğu, âlim oğlu Abdurrahman b. Yûsuf el-Mizzî'nin (ö. 749/1348) *el-Eħâdišu'l-siħâħu'l-ġarâib* adlı eserinin günümüze ulaşığı (Dârül-kütübîz-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 22, müellif hattı), Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr'in de Mizzi'nin Zeynep adlı kızıyla evlendiği bilinmektedir.

İbn Teymiyye, Mizzi'nin hem dirâyetü'l-hadîs hem rivâyetü'l-hadîs ilimlerindeki üstünlüğüne işaret etmiş, içlerinde İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî, Ebû Şâme el-Makdisî ve Nevehî gibi muhaddislerin de bulunduğu Eşrefîye Dârülhadisi şeyhleri arasında vâkifin şartına en uygun âlimin Mizzi olduğunu söylemiştir. Kendisiyle 690 (1291) yılında Dımaşk'ta görünen İbn Seyyidunnâs onun bütün akranından üstün olduğunu, râvilerin biyografisini onun kadar mükemmel bilen birini görmediğini, Arap dili sahasında da otorite sayıldığını belirtmiştir. Mizzi'nin *Tehzîbü'l-Kemâl*'i üzerinde ikmal ve ihtisar türünden dört çalışma yapan Zehebî de hocasının üstün özelliklerine işaret etmiş, ondan güçlü bir hadis hâfizi görmediğini, hadis ilmi ve ricâli konusunda herkesten ileri olduğunu ve kendisinin problemlerini de onun çözdüğünü, ayrıca çok güzel ve düzgün bir yazıya sahip bulunduğu söylemiştir (*Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1498).

Eserleri. 1. *Tuhfeti'l-eşrâf** bi-ma'rifi'l-eşrâf. Sahâbe, tâbiîn ve tebeu't-tâbiîne ait 1391 müsnedde mevcut 19.626 hadisin ele aldığı eser *Kütüb-i Sitte* ile Ebû Dâvûd'un *el-Merâsil'i*, Tirmîzî'nin *eş-Şemâ'ilü'n-nebî* adlı eserini, Nesâî'nin 'Amelü'l-yevm ve'l-leyle'sini de ihtiyâ etmektedir. İbn Hacer el-Askalânî, bazı hataları tashih ve eseri ikmal makâsiyla *en-Nüketü'z-zirâf 'ale'l-Eşrâf*'ı kaleme almış, her iki eser Abdüssamed Şerefeddin tarafından bir arada yayımlanmıştır (I-XIV, Bombay 1965-1966). 2.

Tehzibü'l-Kemâl fi esmâ'i'r-ricâl. Mizzî, Cemmâlî'nin *Kütüb-i Sitte* râvileri hakkındaki *el-Kemâl*'ını tashih ve yeniden tertip etmek, ona Buhârî'nin *es-Sâhih* dışındaki beş, Ebû Dâvûd'un *es-Sünen* dışındaki yedi, Nesâî'nin *es-Sünen* dışındaki dört kitabımda geçen 1700'den fazla râvinin biyografisini eklemek istemiş, sekiz yıl süren bir çalışma sonunda *el-Kemâl*'ı üç misli genişleterek eserini tamamlamıştır. Mizzî'nin talebelerinden bazı muhaddisler kitabı ihtisar ve tehzip etmiş, bunlardan Zehebî eser üzerinde *Tehzibü'l-Tehzib*, *el-Kâşif fi ma'rifeti men lehû rivâye fi'l-Kütübî's-Sitte*, *el-Mücerred min Tehzibi'l-Kemâl* ve *el-Muktedab min Tehzibi'l-Kemâl* adlı dört çalışma yapmıştır. Ebû'l-Mehâsin el-Hüseynî ve Moğultay b. Kılıç'ın eser üzerrindeki hacimli çalışmaları da önemlidir (bk. el-KEMÂL). *Tehzibü'l-Kemâl*'ı Beşşâr Avvâd Ma'rûf yayımlamıştır (I-XXXV, Beirut 1402-1413/1982-1992).

Mizzî ayrıca İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî'nin yazdıktan sonra temize çekmeye fırsat bulmadığı, ardından Nevevî'nin bazı biyografiler ekleyerek ihtisar etmeye başladığı, fakat onun da ikmal edemediği *Tabakâtü'l-fukâhâ'iş-Sâfiyye*'sini tamamlamıştır. Mizzî'nin bunlardan başka *Emâlî*'si, bazı âlimlerin eserlerinden seçtiği âlî rivayetlerden oluşan cüzleri, İbn Ebû'd-Dünyâ'nın hocalarının adlarını ihtiyâva eden bir eseri (Zehebî, A'lâmü'n-nübelâ', XIII, 397; İbn Hacer, *el-Mecma'u'l-mü'esses*, II, 218, 357) ve Dârekutnî'nin *es-Sünen*'ini kendisinden okuyanların adlarını içeren bir cüzü de vardır (Elbânî, s. 407).

BİBLİYOGRAFYA :

Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, neşredenin giriş, I, 13-36; İbn Abdülhâdî, *Ülemâ'u'l-hâdi*, IV, 275-

279; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, IV, 1498-1500; a.mlf., *el-Mu'cemü'l-muhtaş bi'l-muhaddîsin* (Inş. M. Habib el-Hîle), Taif 1408/1988, s. 299-300; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ'*, XIII, 397; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefyâ*, IV, 353-355; Sübki, *Tabakâtü'l-Tanâhî*, X, 395-430; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XIV, 191-192; İbn Kâdi Şühbe, *Tabakâtü's-Sâfiyye*, III, 74-76; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, IV, 457-461; a.mlf., *el-Mecma'u'l-mü'esses li'l-Mu'cemü'l-müfeħħes* (nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Marâşî), Beyrut 1415/1994, II, 218, 357; Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris* (nşr. Cafer el-Hâsî), Dimaşk 1367/1948, I, 35, 97-98; ayrıca bk. İndeks; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrâfe* (Özbekî), s. 103, 310, 350, 370, 371, 420; Brockelmann, *GAL*, II, 75-76; *Suppl.*, II, 66-67; Elbânî, *Maħħtūtât*, s. 406-407; G. H. A. Juynboll, "al-Mizzî", *El²* (Fr.), VII, 213-214; M. Yaşar Kandemir, "Etrâf", *D/A*, XI, 499.

■ M. YAŞAR KANDEMİR

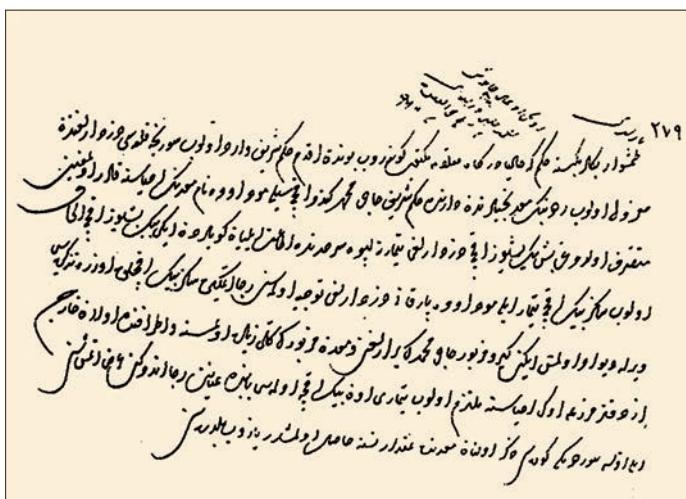
MODAVA

Romanya'da tarihî bir kale
ve idarı bölge.

Romanya'nın Sırbistan sınırına çok yakın bir kesiminde Tuna nehrinin sol kıyısında bulunur. Osmanlı dönerinde Timişvar (Timişoara) beylerbeyiliğine bağlı bir sancak ve kaza merkeziydi. Romanya topraklarında tek Osmanlı darphânesi de burada yer almıştır. Modava ismi Batı kaynaklarında geçmez. Burası Osmanlı belgelerine göre İstanbul'dan on sekiz günlük mesafede Banat'ta, Caraş-Severin ilinde bugünkü Moldova Veche'nin yanında bulunuyordu. Moldova Veche'nin civarındaki dağlara Sırplar Mudáva, Romenler ise Muntii Mudávei derler. Ayrıca Romenler Mudáva yanında Mudaua şeklini de kullanırlar. Türkler ise burayı Modava (Mudova) diye andılar. Moldova Veche bugün Romanya-Sırbistan sınırında yer almaktadır.

Modava bölgesi Tuna nehrinin kontrolü açısından stratejik öneme sahipti. Çok tehlikeli olan Demirkapı (Romence Portile de Fier, Sırça Derdap, Osmanlı belgelereinde Gerdap) dar geçidinden önceki normal gemi ulaşımı için Modava (Moldova Veche) en son noktayıdır. Modava'nın karşısında Sırbistan'da ve Tuna'nın diğer kıyısında Güvercinlik (Golubac) Kalesi bulunuyordu. Osmanlılar 927'de (1521) Belgrad'ı alıp ertesi yıl Modava yakınındaki Orşova Kalesi'ni zaptettiler. Modava'nın bu sırada Osmanlılar'ın eline geçip geçmediği bilinmemektedir. Burası muhtemelen Timişvar Banatı'nın 959'da (1552) fethinin ardından tam olarak Osmanlı kontrolüne girmiştir. Modava'nın Fâtih Sultan Mehmed tarafından aldığı görüşü ise yanlıştır.

Timişvar Banatı'nın fethi, 948 (1541) yılında Rumeli Beylerbeyi Sokullu Mehmed Paşa'nın kumandası altında başlayıp 959'da (1552) ikinci vezir ve serdar Ahmed Paşa'nın kumandası altında tamamlandı. Bir aylık muhasaradan sonra 4 Şâban 959'da (26 Temmuz 1552) Timişvar'ın ele geçirilmesinin ardından bu bölgede Modava sancağı oluşturulmuştur. Modava sancağı eski Macar "Haram" Kontluğu'nun yerinde kurulmuştur (Halasi-Kun, IX [1984], s. 27-89). Modava, kendisiyle aynı adı taşıyan hem sancağı hem kazanın (nahiye) merkezi durumundaydı. 966 (1559) ve 980 (1572) yıllarına ait Osmanlı belgelerinde "Modava barkanı"ndan bahsedilmesi (BA, MD, nr. III, s. 109, hk. 279; nr. XIX, s. 199) buranın askerî bir istihkâm özelliğini gösterdiği işaret eder. Nitekim 1559'da Modava Kalesi dizerde bir tayin yapıldığı hakkında kayıtlara rastlanmaktadır. Hacı Mehmed adlı bu dizdar, "kendi akçesiyle Modava nâm madenin ihyasına kadir olduğu" gereğince tayin edilmişti (BA, MD, nr. III, s. 109, hk. 289). 987 (1579) tarihli mufassal deftere göre Modava Kalesi'nde ve varoşunda otuz üç müslüman sivil hânesi yanında otuz sekiz azeb, yirmi iki martolos ve on hâne hristiyan mevcuttu (Halasi-Kun, IX [1984], s. 30-31, 62-65). Bu rakamlara göre Modava'da 500-600 kişi yaşıyordu. Bu durum Modava'nın madenci kasabası olarak Türk nüfusunca iskân edildiğini gösterir. Kasabanın önemi burada oluşturulan darphâne ile daha da arttı. Nitekim Kanûnî Sultan Süleyman'ın 1566'daki Sigetvar seferi hazırlıkları sırasında Tuna kıyısında olan ve cepheye yakın bulunan Modava'da geçici bir darphâne kurma kararı alınmıştı. Böylece işletmeye açılan Modava Darphânesi'nin 980'de

Modava
madeninin
ihyasına ilgili
bir belge
(BA, MD, nr. III,
s. 109, hk. 279)